

туризму; туристична поведінка; туристична діяльність; туристична група; туристичні господарчі організації; інституціональні характеристики туризму; соціальне управління сферою туризму; методологія, напрями і технології соціологічних досліджень у сфері туризму та інші [3].

Висновки. Академічна (загальна) соціологія має (порівняно з соціологією туризму) довгий шлях розвитку, під час якого сформувалися європейська (зокрема, французька та німецька) та американська соціологічні школи. Представниками французької школи є А. Сен-Сімон та Е. Дюркгейм, німецької – К. Маркс, М. Вебер. Американська школа соціології представлена п'ятьма головними напрямками: класичною, «людських стосунків», «емпіричною», «соціальних систем», постфордистською. В Україні соціологія мала періоди активності в 1920-1930-х рр., 1960-1980-х рр. Нині активно розвиваються нові напрямки соціологічної науки та практики, серед них – соціологія туризму. Остання вже має в Україні і певне теоретичне підґрунтя (праці М.П. Лукашевича, О.М. Лукашевича, С.В. Горського, Ф.Ф. Шандора) та навчально-методичне забезпечення (праці М.П. Лукашевич та Ф.Ф. Шандора). Але потрібний подальший розвиток цього перспективного напрямку соціологічної науки та практики на базі використання сучасних досягнень соціології інформаційних технологій, методичних основ тощо.

Використані джерела:

1. Лукашевич М.П. Психология туризма: концептуальное определение: Моногр / М.П. Лукашевич. - К.: КУТЕП, 2004. – 228 с.
2. Лукашевич О.М. Психология туризма / О.М. Лукашевич // Туризмолія: концептуальні засади теорії туризму: навч.-науков. видання. – К.: КУТЕП, – 2008. - С. 521-564.
3. Лукашевич М.П. Соціологія туризму: Навч. пос. / М.П. Лукашевич, Ф.Ф. Шандор. – Ужгород: Мистецька Лінія, 2008. – 340 с.
4. Горський С.В. Соціологія: Навч. пос. / С.В. Горський. – К.: КУТЕП, 2003. – 263 с.
5. Добренков В.И. Фундаментальная социология. В 15 т. Т. 1. Теория и методология. / В.И. Добренков, А.И. Кравченко. - М.: ИНФРА – М; ИНФРА – М, 2003. – 908 с.
6. Добренков В.И. Фундаментальная социология. В 15 т. Т. 11. Культура и религия / В.И. Добренков, А.И. Кравченко. - М.: ИНФРА – М, 2007. – 1104 с.
7. Квартальнов В.А. Биосфера и туризм. В 5 т. Т. 4. Социальное пространство спорта и туризма. / В.А. Квартальнов. – М.: Наука, 2002. – 434 с.
8. Туризм, гостеприимство, сервис: Словарь-справочник / Под. ред. Л.П. Воронковой. – М.: Аспект-Пресс, 2002. – 367 с.
9. Смирнов І.Г. Психологія туризму та психологія комерції / І.Г. Смирнов // Географія та туризм. – 2012. – Вип. 19. – С. 3-11.

УДК 338

Бець М.Т., Брунець Б.Р.

ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ ТУРИСТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

У статті розглядається сутність поняття інфраструктура, зокрема елементи формуючі її як цілісну систему, охарактеризовано принципи її формування, а саме стійкості, цілісності, функціональної необхідності та взаємодоповнення.

Виділено макро-, мезо- та мікрорівні формування туристичної інфраструктури за вагомістю впливу на розвиток сфери туризму та розподілу відповідальності за її формування.

Ключові слова: інфраструктура, туристична інфраструктура, принципи формування, макро-, мезо-, мікро рівень туристичної інфраструктури, туризм.

В статье рассматривается сущность понятия инфраструктура, в частности элементы формирующие ее как целостную систему. Обобщенно понятия туристическая инфраструктура и охарактеризованы принципы ее формирования, а именно устойчивости, целостности, функциональной необходимости и взаимодополнения. Выделено макро-, мезо-и микроуровни по значимости влияния на ее развитие и ответственностью за формирование.

Ключевые слова: инфраструктура, туристическая инфраструктура, принципы формирования, макро-, мезо-, микро уровень туристической инфраструктуры, туризм.

The article considers the essence of the concept of the infrastructure, in particular elements of shaping it as an integral system. Generally, the concept of the tourist infrastructure and the principles of its formation, namely the stability, integrity, functional necessity and complementarity. Allocated macro-, meso - and micro-level of significance of an impact on its development and the responsibility for formation.

Key words: infrastructure, tourism infrastructure, principles of formation, macro-, meso-, micro level of tourist infrastructure, and tourism.

Постановка проблеми. Туристичну індустрію прийнято ототожнювати із міжгалузевим господарським комплексом, який спеціалізується на створенні туристичного продукту, здатного задовольняти специфічні потреби споживачів у проведенні дозвілля в подорожі, шляхом виробництва та реалізації товарів і послуг туристичного призначення. Функціонування сфери туризму у сьогоденнішньому вигляді стало можливим завдяки налагодженим зв'язкам чи не між усіма фінансово-економічними, соціальними та державними органами управління та службами, в основі діяльності котрих лежать об'єктивні системно-функціональні, синергетичні, еволюційні та управлінські зв'язки. Зростання останніми роками туристичних потоків вимагає щоденного удосконалення методики надання послуг та підвищення комфортабельності. Загострення конкурентної боротьби у світі призводить до необхідності розширення рекреаційної, інформаційної туристичних баз, забезпечення ефективності діяльності котрих покладено на туристичну інфраструктуру.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Численні наукові дослідження відомих вчених щодо сутності визначення інфраструктури присвячені у працях: А. Янгсона, П. Розенштейн-Родана, А. Сміта. А. Маршала, А. Хіршмана, Д. Карка, В.А. Жаміна, В.П. Красовського, Б.Х. Краснопольського, П.Ю. Беленького, Б.М. Данилишина, О.І. Дадія, М.Х. Корецького, С.В. Мочерного, В.Є.Попова, В.П. Федька, О.В. Васільєва, М.Й. Хорунжия та багатьох інших. Значний внесок у становлення поняття туристичної інфраструктури здійснили: В. И Азар, А.Д. Чудновський, А.І. Зорін, В.Ф. Архипова, А.С. Левізов, Т.І. Ткаченко, М.П. Мальська, Р. Лозинський, М.Й. Рутинський, О.В.Стецюк, Г.Б. Гайдук, С.І Яковлева і та ін. Численні праці з розвитку туризму та встановленню його економічного

значення присвячені у наукових дослідженнях О.О. Бейдика, В.Ф. Кифяка, Л.П. Дядечка, О.О. Любіцевої.

Актуальність дослідження. Останніми роками в Україні, яка володіє значним туристичним потенціалом, спостерігається підвищений інтерес вчених та спеціалістів до проблем розвитку туризму, як високорентабельної галузі економіки та важливого засобу культурного розвитку громадян. Перспективи визначаються дією широкого спектру природних, історико-культурних, соціальних, економічних, політичних чинників, які мають чітко окреслену регіональну специфіку. Формування національної індустрії туризму можливо лише зважаючи на високорозвинену інфраструктуру.

Важливість дослідження понятійного апарату визначення інфраструктури, інфраструктури туризму, принципів її формування носить концептуальний характер, адже основними її завданнями є функціональне поєднання суспільного виробництва, ефективність котрого залежить від швидкості обороту капіталу, зумовлене втратами часу на виробництво і ресурсообіг. Отже, від рівня розвиненості інфраструктури залежить швидкість протікання економічних процесів, оскільки визначає глибину та ефективність використання людських, фінансових та матеріальних ресурсів. Незважаючи на різноманіття наукових розробок щодо концептуальних підходів визначення сутності поняття туристична інфраструктура та принципів її формування єдиного підходу не існує.

Метою статті є встановлення елементів які формують інфраструктуру як цілісну систему, надати визначення поняттю «туристична інфраструктура» та охарактеризувати принципи її формування, а саме стійкості, цілісності, функціональної необхідності та взаємодоповнення. На основі вагомості впливу на її розвиток та відповідальності за її формування здійснити розподіл на макро-, мезо- та мікрорівні.

Виклад основного матеріалу. У загальному розумінні інфраструктура – це функціональне та територіальне поєднання галузей народного господарства, що обслуговують матеріальне виробництво, невиробничу сферу та безпосередньо населення [1]. У найзагальнішій формі дане визначення подано у Великому енциклопедичному словнику, де зазначається, що поняття інфраструктура походить від лат. *infra* –нижче, під, і *structura* - побудова, розташування, сукупність споруд, будинків, систем і служб, необхідних для функціонування галузей матеріального виробництва й забезпечення умов життєдіяльності суспільства. Іноді терміном «інфраструктура» позначають комплекс так званих інфраструктурних галузей господарства (транспорт, зв'язок, освіта, охорона здоров'я й ін.) [2].

Зміст поняття інфраструктура у різноманітних літературних джерелах прийнято розглядати як окремі складові котрі класифікуються у розрізі галузевої приналежності (наприклад, транспортна інфраструктура, інституційна інфраструктура, банківська і т.п.), а не як єдину цілісну

систему від рівня розвитку котрої залежить ефективність функціонування всіх елементів ринкової економіки, виходячи із їх взаємодії. Відсутність єдиної позиції щодо трактування даного поняття та класифікації елементів, призводить до невдалих спроб управління розвитком інфраструктури, роль котрої особливо загострюється із превалюванням сфери послуг над виробництвом.

Увага, котра приділяється визначенню туристичної інфраструктури зумовлена її багатоаспектністю та багатоцільовим призначенням. Російський вчений Азар В. ще на початку 70-х років здійснив розподіл туристичної інфраструктури на три групи: до первинної належать - підприємства та організації з послуг розміщення (готелі, кемпінги, і т.п.), до вторинної групи належать – заклади обслуговування як туристів так і місцевого населення (зклади побутового обслуговування, харчування, торгівлі, транспорт і т.п.); до третинної групи належать організації, котрі обслуговують населення країни [3,с.61]. Дещо іншим є трактування щодо туристичної інфраструктури за трьома групами – виробничою, рекреаційною, і соціальною [4].

Важливу увагу слід приділити і підходу щодо визначення туристичної інфраструктури американському вченому В. Сміту, котрий розділив її на два рівні. До першого належать організації, доходи котрих формуються 100% від надання туристичних послуг. Другий рівень – організації доходи котрих формуються загалом завдяки місцевому населенню та туристам [5].

Сучасне трактування поняття туристичної інфраструктури висвітлено у працях Ткаченко Т.І. [6, с. 132], де з точки зору пропозиції, вона поділяється на загальну та спеціальну. Вище перелічені трактування поняття туристичної інфраструктури основну увагу зосереджують на поясненні та обґрунтуванні її матеріально – технічного та ресурсного забезпечення.

Виходячи із трактувань інфраструктури, та екстраполяції даного поняття на туристичну інфраструктуру, було підтверджено дослідження О.В. Васільєва де зазначається, що виходячи із того що її сутність «полягає у забезпеченні умов існування певного явища чи процесу. То за такою ознакою до первинної інфраструктури можна віднести повітря, землю, воду і т. ін., що забезпечує загальні умови існування людини і відповідно усього, що нею створено. Тобто інфраструктура існування людства є первинною і за абсолютною значущістю найбільш цінною. З іншого боку, в загальних умовах корисність таких видів інфраструктури є незначною. І така ситуація зберігається за умови її бездефіцитності» [7, с.12]. Отже, самою простою інфраструктурою є навколишнє середовище, котре дає змогу людині підтримувати її життєдіяльність та здійснювати певні господарські процеси. Також підтвердженням розгляду інфраструктури як цілісної системи є дослідження російських економістів В.П. Федька і Н.Г. Федька, де зазначається, що «при визначенні меж інфраструктури і вичленовуванні її із системи суспільного виробництва

неприпустимо розглядати інфраструктуру як арифметичну суму галузей, які обслуговують економіку. Тільки комплекс галузей і видів діяльності, що мають функціонально єдине призначення і мають певні ознаки, може вважатися інфраструктурою» [8, с.175].

Інфраструктуру слід розглядати як таку, що зрощується з основними її елементами формуючи сферу її впливу, котрі входячи у технологічний процес та обслуговуючи його стають органічною частиною цілої системи (див. рис.1).

Рис.1. Елементи формуючі інфраструктуру як цілісну систему

Отже узагальнюючи вище вказане туристична інфраструктура – це комплекс діючих споруд і мереж виробничого, соціального і рекреаційного призначення, призначених для функціонування сфери туризму, а також розуміється сукупність загальних умов виробництва туристичного продукту, обумовлених технологічним процесом та управлінськими взаємодіями. Таким чином інфраструктура у загальному розумінні задовольняє умови виходячи із принципів її формування:

1) Принцип стійкості інфраструктури. Володіючи характеристиками системного утворення із власною взаємопов'язаною структурою реагуючи на вплив зовнішніх умов, інфраструктуру із притаманними їй чітко встановленими просторовими та часовими обмеженнями, котрі у розрізі взаємозалежності не мають можливостей суттєво змінюватись, слід розглядати як стійку систему із внутрішніми взаємозв'язками, котрі відіграють чи не найважливішу роль у

відтворювальному процесі на національному, регіональному та міжнародному рівні.

2) Суттєвим недоліком у даному випадку є часто неможливість проведення прогресивних просторових перетворень, тому що докорінна реконструкція інфраструктури призведе до колосальних витрат. Хоча дане поняття слід розглядати як сталу величину, слід не забувати про безперервні її зміни, поліпшення, збільшення, структурною перебудовою із новими складовими, адаптацію існуючих об'єктів інфраструктур під задоволення інших цілей з метою пристосування до змінних умов ринкових відносин. Так поява первинної інфраструктури була зумовлена зростанням виробництва на зміну котрій прийшла нова ера інформатизації котра витіснила одні інфраструктурні елементи та здійснила заміну іншими. Незважаючи на зміну умов здійснення народногосподарської діяльності, нерівномірність розвитку інфраструктури залишається актуальною адже її розміщення безперечно тяжіє до центрів, котрі в минулому були промисловими гігантами.

3) Принцип цілісності інфраструктури виходить із твердження М. Й. Хорунжия котрий під інфраструктурою розглядає сукупність елементів продуктивних сил у вигляді галузей, виробництв і видів діяльності, які надають цілісного характеру як усій національній економіці, так і окремим сферам та комплексам, функціональне призначення яких полягає по-перше: у створенні загальних умов, що забезпечують ефективне функціонування основного виробництва і по-друге: у забезпеченні відтворення робочої сили [9].

4) Принцип функціональної необхідності. Наявність інфраструктури є безумовною необхідністю забезпечення здійснення будь-якого соціально-економічних процесу.

5) Принцип взаємодоповнення. Впродовж історії розвитку світового господарства чітко простежується закономірність, що з появою одного інфраструктурного елементу виникає необхідність, котра чітко витікає із економічної доцільності, створення іншого. Комплексне використання складових інфраструктури забезпечує синергічний ефект та сприяє розвитку не лише туризму, а й інших галузей народного господарства.

Враховуючи вище вказане та зважаючи на швидкість трансформаційних змін у соціально-економічних процесах туристичну інфраструктуру слід розділити на три рівні за відповідальністю щодо її формування, котрі характеризували б рівні вагомості її розвитку на сферу туризму (див. рис.2):

1. Інфраструктура макрорівня – це інфраструктура котра забезпечує ефективність функціонування усіх сфер діяльності населення. Її слід розглядати у розрізі ефективності функціонування країни – це енерго - та водопостачання; інституційна (правоохоронні органи, державні органи влади та управління); інноваційна; система сільськогосподарської інфраструктури (зерноосховища, кормосховища і тп.); виробнича

інфраструктура; військова (військові споруди які з певних причин становлять інтерес для розвитку сфери туризму, або залучаються у процесі надання туристичних послуг); екологічна інфраструктура. Її формування залежить від економічних, демографічних, соціокультурних, природних, науково-технічних та політико-правових чинників на загальнодержавному та міжнародному рівнях.

Рис. 2. Схематичне формування туристичної інфраструктури за рівнями вагомості впливу на розвиток сфери туризму

2. Інфраструктура мезорівня – це об’єкти котрі здійснюють безпосереднє щоденне обслуговування не лише туристичної сфери, а й потреб населення. До них можна віднести – комунальні та медичні служби, служби захисту прав людини, торгівля, банки та фінансові установи (система грошово-кредитного обігу та фінансові установи широкого профілю та вузької спеціалізації), страхові компанії, заклади розміщення, ресторани, транспортні (залізничний, авіаційний, водний, автомобільний, вокзали, депо, шляхи сполучення, аеропорти, транспортні вузли, ремонтні установи і т.п.), спортивно-розважальні заклади, інформаційно-телекомунікаційні засоби зв’язку та передачі інформації (системи розповсюдження, збору та обробки інформації комерційної, науково-технічної, статистичної, мереж провідникового та без провідникового зв’язку, засобів масового теле-радіо інформування, Інтернет). Особливу увагу слід зосередити на тому, що сюди

слід включити заклади, котрі здійснюють обслуговування безпосередньо туристів – це фірми туроператори, турагенти, екскурсійні бюро, заклади санаторно-курортного обслуговування (санаторії, профілакторії, здравниці і т.п.), заклади розміщення (готелі, мотелі, хостели, кемпінги, бази відпочинку і т.п.).

Рівень розвиненості інфраструктури макро- та мезорівня дає змогу збільшити туристичні потоки (як внутрішні так і зовнішні) та свідчать про привабливість території не лише з точки зору рекреаційної функції (лікувально-оздоровчої, спортивної чи пізнавальної), а й привабливості з точки зору ведення бізнесу. Адже відповідальність за її формування прямо залежна від створених на державному рівні умов забезпечення ефективності функціонування того чи іншого економічного процесу та можливості використання їх у підприємницькій діяльності. Яскравим прикладом є високорозвинений Європейський макрорегіон, де приріст туристичних потоків хоч і незначний але стабільний.

3. Інфраструктура мікрорівня – являє собою безпосередньо структуру туристичного підприємства утворюючись із елементів котрі покликані забезпечувати ефективну його діяльність.

Висновки. Отже поняття «туристична інфраструктура» слід трактувати у розрізі сукупності галузей і закладів, які організовують та обслуговують не лише індустрію туризму та туристську діяльність в цілому. Вона включає різноманітні транспортно-комунікативні ланцюги, системи гостинності і комунального обслуговування, а також соціокультурне середовище, що їх оточує. Хоча частина закладів туристичної інфраструктури безпосередньо зорієнтована на обслуговування відпочинку туристів разом з цим специфікою виступає те, що в більшості випадків, окрім туристів, вона обслуговує також місцеве населення. Розвиток туристичної сфери завжди є сильним стимулом удосконалення місцевої інфраструктури, освоєння конкретних територій, збільшення робочих місць.

Використані джерела:

1. Сорока І.В. Інфраструктура товарного ринку: навч. Посібн. / І.В. Сорока. – К.: НМЦВО МОІН України, НВФ «Студцентр», 2002.-608с.
2. Большой энциклопедический словарь [Електронний ресурс]– Режим доступу: <http://www.vedu.ru/BigEncDic/24166>
3. Азар В. И. Экономика и организация туризма. / В.И. Азар – М. : Экономика, 1972.-182с.
4. Зорин А.И. Туристский центр и центр туризма. Теория и практика физической культуры: научно-теорет. Ж-л. – 1999. - №11. – С. 23 -25.
5. Кунц Г., О. Доннел Г. Управление: системный и ситуационный анализ управленческих функций: в 2-х т.: пер. С. англ./ Г. Кунц, Г. О.Доннел – М.: Прогрес. Т1. – 1981 – 495с.
6. Ткаченко Т.І. Сталий розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу/ Т.І. Ткаченко. – 2-ге вид., випр. Та доповн. – К.: Київ. Нац. Торг. – екон. ун-т, 2009. – 463с.
7. Васильєв О.В. Методологія і практика інфраструктурного забезпечення функціонування і розвитку регіонів України / О.В. Васильєв.- Монографія. – Харків: ХНАМГ, 2007. – 341 с.
8. Федько В.П., Федько Н.Г. Инфраструктура товарного рынка / В.П. Федько, Н.Г. Федько – Ростов Н/Д: Фенікс, 2000. – 512с.
9. Хорунжий М. Й. Організація агропромислового комплексу: [підручник] / М. Й. Хорунжий – К.: КНЕУ, 2001. – 382 с.